

Prof. zw. dr hab. Krystyna Kujawińska Courtney

Uniwersytet Łódzki

Recenzja

pracy doktorskiej *Some Contemporary Representations of British National and Cultural Identity As Exemplified By The Work of Peter Ackroyd, Julian Barnes, and Adam Thorpe* napisanej przez Panią mgr Karolinę Kolendę

Napisana w języku angielskim rozprawa doktorska Pani mgr Karoliny Kolendy ma poprawnie określony temat i spójnie przeprowadzony wywód. Liczy ona 223 strony i składa się ze „Wprowadzenia” („Introduction”), zawierającego głównie objaśnienia metodologiczne s.: 7-23, czterech części głównych--część pierwsza „Englishness, Britishness, and Cultural Identity” s.: 24-54; część druga; Peter Ackroyd and His Vision of Englishness”, s.: 55-121; część trzecia: „Identity and Insularity: Adam Thrope”, s.: 122-159, część czwarta: „Englishness and Its Others: Julian Barnes”, s.: 162-196. Każda z części została podzielona na odpowiednie rozdziały i podrozdziały, a kończy ją podanie wniosków końcowych. Całość rozprawy zamyka podanie „Wniosku końcowego” („Conclusion”), który podsumowuje całą pracę s.: 197-202,. Obszerną bibliografię--zawierającą ponad 100 pozycji—Doktorantka starannie usystematyzowała, wprowadzając podział na „Źródła podstawowe” („Primary Sources”) i „Źródła wtórne” („Secondary Sources”) s.: 203-211. Godny pochwały jest fakt, że Doktorantka wykorzystała w rozprawie również liczne prace teoretyczne autorstwa polskich badaczy np. Ryszarda Nycza, Teresy Walas czy Anny Burzyńskiej. Rozprawę kończą streszczenia w języku angielskim, s.: 212-217 oraz w języku polskim, s.: 218-223.

Odpowiednie części dysertacji opatrzone przypisami o charakterze dopełniającym przeprowadzany wywód. Rozprawę poprzedza podstawowa informacja—niezbędna dla organizacji tego wywodu tj. uproszczony system

skrótów tytułów dzieł autorstwa Petera Ackroyda, Adama Thorpe'a i Juliana Barnes'a, stanowiących główny materiał badawczy rozprawy. Zabieg ten zapobiega powtórzeniom pełnych tytułów tych prac oraz ułatwia odbiór czytelniczy rozprawy.

Ogólnie rzecz biorąc, rozprawa doktorska Pani magister Karoliny Kolendy wpisuje się przede wszystkim w eklektyczną/interdyscyplinarną opcję poetyki kulturowej, zwanej też Nowym Historycyzmem. Zgodnie z jej założeniami, Doktorantka stosuje swoista hermeneutykę kultury, w tym przypadku kultury brytyjskiej. Pozwala jej ona budować konfigurację metodologiczną ze znanych interdyscyplinarnych elementów –od opisu gęstego Geertza po nową historiografię, dekonstrukcję, a nawet marksizm. Widać w tej rozprawie również elementy auto-krytyczne, gdyż niejednokrotnie akceptuje niemożliwość wykroczenia poza własną, swoistą, partykularną sytuację krytyczną—polskiego naukowca--która nie pozwala jej w pełni zrekonstruować badań kulturowych, przedstawioną w dziełach Ackroyda, Barnes'a i Thorpe'a. Jest to, bez wątpienia, opcja po-ponowoczesna, nazwałam ją także interdyscyplinarną, ale może lepszym określeniem, byłoby za Romą Sendyką określenie jej „synkretyzującym *portemanteau*” (2011). Jej użycie zezwala Doktorantce na nieustanne przejścia zarówno pomiędzy badanym tekstem literackim i eseistycznym a teoriami jak i teoriami a badanymi tekstami literackimi i eseistycznymi. Tę opcję badawczą Pani Magister Kolenda dokładnie opisuje i wyjaśnia również w części pierwszej rozprawy „Englishness, Britishness, and Cultural Identity” (9 24-54).

Należy podkreślić, o czym m.in. informuje także bibliografia, że rozprawa ma głównie wymiar literaturoznawczy. Szczególnie wyraźnie podejście to uwidacznia się w przeprowadzonej przez Doktorantkę analizie, interpretacji i wartościowaniu dzieł Ackroyda, Barnes'a i Thorpe'a. Pani Mgr Kolenda przedstawiła dogłębną znajomość ich prac literackich i eseistycznych, a

zastosowana opcja badawcza sprawiła, że zagadnienie tożsamości, odnoszące się, co prawda, w tytule dysertacji do zagadnień związanych z jego rozumieniem ograniczonym czasowo w obrębie problematyki brytyjskiej, wychodzi poza kompresje czasoprzestrzeni. Innymi słowy, wyniki przeprowadzonych badań nad zagadnieniem brytyjskiej/angielskiej tożsamości narodowej i kulturowej nabierają w dysertacji Pani mgr Kolendy, do pewnego stopnia, charakteru ponad narodowego, uniwersalnego.

Musze przyznać, że w początkowej lekturze pracy kwestionowałam badanie przez Doktorantkę kwestii brytyjskiej/angielskiej tożsamości narodowej i kulturowej głównie na przykładzie twórczości pisarzy, którzy reprezentują homogeniczne spojrzenie na te kwestie. Ackroyd, Barnes i Thorpe to pisarze o korzeniach brytyjskich. Nazwałabym ich nawet, posługując się współczesną nomenklaturą krytyczną, „czystymi produktami” kultury brytyjskiej: myślę tutaj o ich pochodzeniu, tzw. korzeniach, tradycji, edukacji i języku. Ich stosunek do tożsamości narodowej i kulturowej nie wiąże się zatem z kwestią otwarcia teoretycznej przestrzeni, w której funkcjonuje zagadnienie „różności i Inności,” tak jak ma to miejsce w pracach m. in. Hanifa Kureishi, Kazuo Ishiguro, Timothy Mo czy Zadie Smith. Już pierwsze strony rozprawy, oraz lektura jej kolejnych części rozwiały jednak wszelkie wątpliwości związane z wyborem twórczości Ackroyda, Barnes’a i Thorpe’a.

We wspomnianym „Wprowadzeniu” i części I, Autorka z dużym znawstwem tematu udowadnia poprawność doboru wybranych pisarzy i ich twórczości, wskazując, że to właśnie w ich pracach problematyka tożsamości narodowej i kulturowej jest ich inherentną częścią. Tym razem—w ich twórczości—tożsamość ta, widziana jest niejako od środka, z jednolitego kulturowego punktu widzenia, co w pełni usprawiedliwia przeprowadzenie porównawczego studium twórczości wybranych trzech autorów. A jest to, w mojej opinii, zestawienie nowatorskie, gdyż przyjęto zazwyczaj uważać ich

prace za zbyt odległe tematycznie i metodologicznie, aby można było poddać je badaniom porównawczym, w tym zwłaszcza badaniom nad zagadnieniem tożsamości narodowej i kulturowej na gruncie współczesnej literatury brytyjskiej.

Oceniając wartość naukową pracy Pani mgr Kolendy należy zatem podkreślić, że praca ma charakter pionierski, gdyż do chwili obecnej, co udowadnia w swojej rozprawie (s.:21--23), nie powstały prace krytyczno-interpretacyjne zestawiające, w studium porównawczym, podejście do kwestii angielskiej tożsamości narodowej i kulturowej z perspektywy łączącej tę tożsamość z określonymi wizjami i dyskursami związanymi z przeszłością (historia) narodu zwłaszcza w świetle stosunku do tradycji pastoralnej i jej współczesnej subwersji. Badania Doktorantki pozwoliły ujawnić komplementarność oraz koherentność swoistej poetyki tych trzech pisarzy, którzy rozumieją tożsamość narodową i kulturową jako anty-esencjonalny konstrukt, ujawniający indywidualne wybory, niejednokrotnie osadzone czy też wyływające z popularnych w określonym czasie historycznym i przestrzeni, dyskursów dotyczących znaczenia przeszłości i jej znaczeń oraz wartości w kontekście czasów/ wydarzeń współczesnych.

Autorka rozprawy nie tylko przybliżyła oraz wyjaśnia występujące w twórczości Ackroyda, Barnes'a i Thrope'a zbieżności oraz analogie, mimo istniejących w nich, na pierwszy rzut oka, wieloelementowych różnic narracyjnych, ale także z dużym sukcesem analizuje wybrane utwory, nadając im nowe znaczenia oraz demonstrując w ich, do chwili obecnej pomijane lub niezauważane, nowe przedmiotowe potencje interpretacyjne w świetle stosunku tych trzech pisarzy do zagadnienia tożsamości narodowej i kulturowej.

Z całym szacunkiem odnoszę się do ogromnej wiedzy Pani mgr Kolendy na temat nie tylko współczesnej literatury brytyjskiej, w tym również twórczości eseistycznej, która co prawda głównie omawia na przykładzie jej trzech najwybitniejszych przedstawicieli Petera Ackroyda, Juliana Barnesa, i Adama Thorpe'a, ale dokonuje także dogłębnego wartościowania brytyjskiej i światowej sceny literackiej w kontekście licznych prac teoretycznych. Pozwoliło jej to przedstawić w przekonujący sposób wspólne dla tych trzech wybranych pisarzy fascynacje związane z problematyką tożsamości narodowej. Syntezując doświadczenia lekturowe i wiedzę pojęciową twórczości Petera Ackroyda, Juliana Barnes'a i Adama Thrope'a, Autorka wskazała m.in. jak budowane przez nich intelektualne teorie współtworzyły ich stosunek do literackiej tradycji oraz ich koncepcje artystycznego indywidualizmu w świetle konstruowania czy też negowania brytyjskiej tożsamości w przeszłości oraz obecnie.

Nie sposób omówić w stosunkowo krótkiej recenzji wszystkich zagadnień, które Pani Kolenda tropi w swej wielowątkowej analizie oraz interpretacji twórczości tych pisarzy, a ogólnie rzecz biorąc należą do nich metaliterackość, intertekstualność, autotematyzm, automimetyzm, zagadnienie odbioru czytelniczego oraz kwestie związane z wartościowaniem estetycznym i etycznym. Wyszukując w twórczości Ackroyda, Barnes'a i Thorpe'a tematu „angielskości/brytyjskości,” czyli licznych strategii i mechanizmów wykorzystywanych przez wieki do stworzenia pojęcia tożsamości narodowej, Autorka rozprawy analizuje, interpretuje, wartościuje i ocenia krytycznie także zabawy literackie, czy też elementy eksperymentów narracyjnych, misternych zabaw konwencjami i pomysłami kompozycyjnymi. Ponadto śledzi strukturalne wzorce kompozycyjne, zwłaszcza te, które odnoszą się do popularnych przez wieki środków wyrazu przedstawiających, uznane za typowe, elementy zaświadczające o angielskości/brytyjskości m.in. opisy wiejskiego krajobrazu, klimatu, tradycji i zwyczajów.

W kręgu badań Doktorantki są też wyraźne powtórzenia tych elementów, studia poświęcone poetyckiej obrazowości, używane poprzez wieki, i przywoływane w tekstach Ackroyda, Barnes'a i Thorpe'a poprzez gry językowe, które niejednokrotnie jako centralne metafory pojawiają się w narracjach tych pisarzy zarówno na poziomie historii jak i dyskursu. Badania Pani Kolendy dowodzą, m.in., że zagadnienie tożsamości narodowej i kulturowej obecne w pracach tych trzech pisarzy, staje się matrycą nie tylko dialogu i narracji, lecz również podstawą wzajemnych relacji zachodzących między autorem, narratorem i bohaterem/bohaterką wybranych tekstów. Ponadto Autorka przedstawia występujące w pracach omawianych autorów ich metafikcyjne odniesienia do ich własnych doświadczeń życiowych a oczekiwaniami czytelników/odbiorców.

Chociaż w poszczególnych rozdziałach pracy zasadniczą funkcję spełnia komponent teoretyczny, zawsze ma on funkcję wspomagającą analityczną interpretację poszczególnych utworów Ackroyda, Barnes'a i Thorpe'a. Swobodne odwołania do wielu różnorodnych zagadnień z zakresu teorii literatury, w tym zagadnień z zakresu studiów kulturowych, a przede wszystkim z zakresu poetyki kultury czyli Nowego Historycyzmu, budzą szacunek, tym bardziej, że Autorka potrafi „przełożyć” na łatwo zrozumiały język nawet najbardziej skomplikowane zagadnienia teoretyczne. A w swych przemyśleniach teoretycznych mgr Kolenda z jednakową łatwością wykorzystuje m.in. koncepcje wypracowane przez Stephena Greenblatt'a i innych badaczy reprezentujących podejście Nowego Historycyzmu, definicje tożsamości kulturowej przedstawione przez m.in. Stuarta Halla, Lawrence'a Grossberga, Anthonyego Easthope'a, Johna McLeoda, elementy podejścia typowe dla antropologii kulturowej, oraz postrukturalizmu, w tym również narratologii. Zasadniczą rolę, co muszę podkreślić, spełnia w jej dysertacji wykorzystanie pojęcia historii widzianej w perspektywie postmodernistycznej.

W konsekwencji przeprowadzonych badań słuszne okazuje się zatem założenie Pani Kolendy, że dokonany przez pryzmat, jak to określa „bycia w środku,” ogląd zagadnienia angielskości wzbogaca istniejącą wiedzę na temat konstrukcji narodowej i kulturowej tożsamości. Ponadto dysertacja udowadnia, że w przypadku twórczości Ackroyda, Barnesa i Thorpe’a zwyczajowo przyjęte podejście do tożsamości na gruncie angielskim/brytyjskim wymaga rozbudowanej rewizji. Nadszedł czas, na co praca Pani Kolendy zwraca uwagę, aby koncept tożsamości w kulturze brytyjskiej rozpatrzeć także poprzez pryzmat jej angielskich historycznych korzeni, co przez wiele dekad szereg znawców literatury marginalizowało, uznając za mało ważne, ba nawet politycznie niepoprawne.

W dysertacji Pani mgr Kolendy nie doszukałam się niedociągnięć, które wymagałyby doprecyzowania lub korekty przedstawionych wyników badań. Jak wspomniałam praca generalnie wywiera bardzo pozytywne wrażenie. Doktorantka wykazała nie tylko dużą dociekliwość badawczą i erudycyjną, lecz również zręcznie wykorzystwała różne wątki literatury naukowej, wspomagającej interpretację analizowanego materiału empirycznego. Wywód swój przeprowadziła w sposób konsekwentny i przejrzysty, realizując podstawowy cel rozprawy. Co ważniejsze wysunęła na ogół poprawne i słuszne wnioski, które wynikają z rzetelnej analizy i interpretacji przedmiotu badań, opartych również na starannie dobranej bibliografii.

Należy dodać, że rozprawę napisano poprawnym językiem angielskim, choć zdarzają się pewne ortograficzne oraz drobne interpunkcyjne przeoczenia.

Kończąc, mam kilka, dość przekornych, pytań do Autorki dysertacji: Czy, a jeśli tak, to w jakim stopniu, echa rozumienia tożsamości angielskiej/brytyjskiej przez Ackroyda, Barnesa i Thrope’a są obecne w pracach pisarzy mających korzenie poza tą kulturą? W jaki sposób zawarte w twórczości

pisarzy, mających swe korzenie właśnie poza kulturą brytyjską, myślenie o własnej przestrzeni kulturowej, poszukiwanie miejsca w wspólnotcie narodowej, konstruowanie na nowo wrażliwości i uczuć, empatii dla niejako obcej historii, tradycji i wydarzeń współczesnych przy ogromnej potrzebie własnej podmiotowości etnicznej i religijnej, są obecne (czy też nieobecne) w ich poetyce? A jeśli są, to czy stanowią one przełożenie przymysłów i obaw wyrażonych w pracach Ackroyda, Barnesa i Thorpe'a? Czy można, powołując się na obecne w dziełach tych trzech pisarzy podejście do kwestii brytyjskiej tożsamości, stworzyć podstawy ogólnonarodowej tożsamości brytyjskiej, która objęłaby nie tylko tzw. rodowitych Brytyjczyków, lecz także Brytyjczyków napływowych, nieznających tradycji czy też historii? Czy możemy, na podstawie przeprowadzonych przez Panią Doktorantkę badań, pokusić się o wyciągnięcie wniosku, że jej rozprawa w sposób podświadomy ujawniła powody braku istnienia angielskiej/brytyjskiej tożsamości narodowej i kulturowej w czasach tzw. wielokulturowej Anglii/Wielkiej Brytanii?

Ponieważ dysertacja Pani mgr Karoliny Kolendy *Some Contemporary Representations of British National and Cultural Identity As Exemplified By The Work of Peter Ackroyd, Julian Barnes, and Adam Thorpe* jest, moim zdaniem, cennym wkładem do badań nad zagadnieniem narodowej i kulturowej **brytyjskiej tożsamości oraz twórczością tych pisarzy w Polsce, ale nie tylko, a co ważniejsze, spełnia ustawowe i zwyczajowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim, na jej podstawie wnoszę zatem o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Łódź, 20 lutego 2015 r.